

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда | Өртөө 2 көп.

**БОЙДУС ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН —
КЕЛИР ҮЕ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН**

рыштыр бойдушту камгалаарынын дугайында, сагыш салышкында бараан болур.

«Атмосфера агаарын камгалаар дугайында» ССРЭ-нин Хойлузуун база «Дириг амы таннаарны камгалаарынын болгаш ажылгаарынын дугайында» ССРЭ-нин Хойлузуун палаталар зайы-биле элпуттагга

ийн агныг бадмалашыгтаа чанартай
гэс үн-билэ хүлээн алган.

Ой хоойдуудын күшгүй
бөдлүүр чорударын чурмуу
мунун дутаглына ДСР-ний
Дээдл Соведин тохталдаа
рын хүлээн алган. Сессиа
хүн чурмуун дараадындаг
айтырын көөрчтө шилдэг
Депутат Д. А. Мунаевт
саналын зугаар ДСР-ний
Дээдл Соведи депутат И. Аб
дукаримовт ССР-ний Дээдл
Соведин Президиумун
Даргазын оралкачын хү
дэглэгийн хоотан болган
Казах ССР-д ДСР-ний Дээдл
л Соведин Президиумун
Даргазын оралкачын
депутат С. Н. Ишмашевт
сонган.

Депутат И. И. Бөдөлүүр са
налын зугаар Молдав ССР-
д ССР-ний Дээдл Соведин
л Президиумун Даргазын
ын оралкачын депутат
И. П. Калинин сонган.

Депутат Ф. А. Табеевти
ССР-ийн Афганстан Лемо

браттгы Республикада. Оңко
болгаш Бүрүн эргелиг ачи-
нинде томулуттырганы-биле
холобашты. СССР-нин Дээди
Советинин Президиумунун ке-
жигуну хулаазгезинден ону
хостаан. СССР-нин Дээди Со-
ветинин Президиумунун ке-
жигунуге депутат Р. М. Му-
синин сонгаан.

Оон соонда СССР-нин Дээди
Советинин Президиумунун
Чарыктарын быдылар дуга-
йында илеткеди. СССР-нин
Дээди Советинин Президи-
умун Секретары М. П. ГЕО-
РГАЗЕ кылган. СССР-нин Дээди
Совети чогуур хоолдары-
ны болгаш доктаандарын ху-
лааз алган.

Оон-биле СССР-нин Дээди
Советинин онгу чыгышын
үшкү сессиязы ажылын доос-
кан.

(СЗТА).

УЛАМ ШАЛЫПКЫН АЖЫЛДААР

турар. Ычангаш улам ша-
малары ажылдаарың хүлээ-
нип тур бис — деп, заводтуң
мурнакы ажыкчыларының
бирээзи, коммунист Т. Н. Си-
мина эш-өөрүңү мурнадан
чугалады.

Планның оонадаларың чүг-
дө күөсөдир эвес, а хуусаа бе-
тиңде ажыр күөсүдир дээт бө-
хоочун бадүргөвниң пөхте-
ринде чарыш калбарга.

Ылангы А. Д. Лозинка.

С. Бормотов, Т. И. Семина болгаш он-даа өскөдөр ай, квартал планнарын ажы-күсүктөн, мура-накчыларын одуруун баштап туралар.

Кыялдын айгы заводунун коллективти бирги кварталдын планын оналдааларын ажы-күсүктөн. А нити беш чыл планы баа хууса бетинде күсүктөөрин чугаажок, он тодагарй херечиян — 4 чыл беш ай ажы-дөдө продукция райтарынын планын коллективти 104,3 хуу, а нити про-дукция бүдүрүшүн — 416,4 хуу көтөрүшкөн болур.

Ички дараал чектин ча-чалдыгын А. Е. Черменев-биле коллективти ажы-күсүнүн дугайын чугаагаалчыл олура, СРК ТК-ны чоокта чаа бо-дуп эрткен Плениумунуң док-таалыга хамаарыштыр лек-ция ажы-күсүнчилериниң күш-ажыкчы көдүрүшкүнуңүн дугайын чугаагаал бээрин дн-лээ бис.

— СРК-ны XXVI съездин 1981 чылдын февраль 23-

БЫЖЫГ ТАЙБЫН
Д Э Э Ш

Совет Эвлюляния Коммунист партиязынын Төл Комитетинин Пленумуна СЭПК-ны Чингис секретары Л. И. Брежневтин чутазын чаагай сепкил ханышчыкынг, белек сорук киришкын-биле хүдүз аалдым. Партиянын эгетиги XXVI съездинин 1981 чылдын февраль 23-те чыгдарлар деп доктаатыкчы мени болгаш эгиз кады ажалтап турган сүрүмү улам хей-гай кириди.

Ола Пасумга «Совет-Эвлюляния» делегей байдалын даштыкы политиказын-кы дутагылда» айтырыгы база көргөн. Ол талазы-биле Пленумуну доктаалында мындай планын чедикчининг күү-седир-биле бистин социализм Төрүн чүртүвүстүн күчүзүн улам ынай быжыгдалар дээш партия болгаш совет уаус бүтү күжүнишкыннерин уналар дээрзинге быжыг бүтүрелди ТК-нын Пленуму на-редип тур»

Чынгаш бистер Ала-чүртүн Улут дайынынни кижик-чылери делегейге быжыг тай-быкны чедип алыр дээш бүтү бар күжүвүстү уналар, Төрүн чүртүвүстүн экономика-тиг болгаш камгала күчүзүн улам экилдер дээш улут тура-сорукту ажаллаа бис.

М. ТӨГҮЛ,
эки туратм.

Ак-Поводок хоовай.

ны-биле чугаалжып, архитектуржу болгаш инженержи шийтпирлээшкнверни, Олимпийжи маргылдааларга белеткедиз канчаар чоруп турарын сонуургаан. (СЭТА).

ТАРААЛАРНЫ КАМГАЛААР

хоорай, кедээ болгаш суур
Советтерийн чамгыга тургу-
згаш.

Тарын каан тараанмалта
сава бастыран, чидирткен
ийн талзы-биле бүтү мате-
риалдарын Кедээ аймак-гы
министрствова, «Скотопром»
трест бижик найтлаштир-
гет, оон түндүктөрдүн дуу-
гайын 1980 чылдын июль
20-ге чидир Тыва АССР-ин
Министрлер Чувствениге
плетек дымашар.

Тарава сава ситен шадерин,
мал чаморон билгеш поган
ушустерин малга чидиртин,
үрдүктөккн лэмт хоорай, кедээ
базу суур Советтерийн ку-
кусомарынын олаган тур-
гуадырын чогуур айүндө ми-
ляцига органырар тыртат та-
лазы-биле хемчегерин рес-

«Холхоттарга бодтам солхотхоттарга тархы каап тарааны малга сасап багырхын. Чидирткени дээрш харымсалга дугайында» 1955 чылды январь 11-те СССР-ын Дээди Советинин Президиумунун Чарлыг-биле додоттаангап торгаалдын дараазында хемчээлдерин Тыва АССР-ни Министрлер Чувалды эер-чэр Советтеринин чүскомарын

та дышынды түр:

- тараа шөлүнгө, тарымал мылдатарык чөпчөргө, сикен сарааттарына хой, өштү, хапан, быаза оларатканы дээш оларын бирээзилге спааштыр 2 рубль 50 копейка;
- мыйгышты узул бода малды, чыткыны база төвөн ол-ка чөпчөргө оларатканы дээш оларын бирээзилден-не 5 рубль; кушка хамаарыштыр 50 копейка.

— тараа шөлү-биде тран-

португу эргэжн дээш 10
рубль чедир;
— тарып каан тарааны мал-
га ургеддн, чидиргивия ка-
таптаан таварылгада тортаа-
даны ийн катап улгаттырар.
Буруулз нжжлелердн торта-
аалды улзс депутаттарынын
хоорай, нүдээ база район Со-
веттеринин куускомнары
тыгтыр.

(C3TA).

Тыва Бижикиниң 50 тоюна төөгүлүг болушкун

Уруглар школалары кыргыздын ыраак мурунда-ла, эски-саатарга тускай программа булгаар өөрчүткөнү.

Совет Тываның школаларында өөрчүткөн кабинет системасын шилдиргенче уруг саткан салдыган. ЧУРУКТА: Тоюнуң Тоора-Хем школаларында орус дыл, литература кабинетинде кичээл чорутуу.

Хой санын оолдар, кыстар республиканың дээди болгон тускай ортукма өөрчүткөн чараларында өөрчүткөнү туралар. Өөрчүткөнү материалдык базаны быжыгы турар. ЧУРУКТА: Кызылдын педагогика институтунун физика кабинетинде кичээл чорутуу. А. ЗАПЦЕВ болгон В. КАРА-САЛДЫН фотолору.

АЧЫЛЫГ САЛДАР

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде бир чыгыш чус чыл арте берген. Тогуу талаа-биле адыр болза чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Чонун ортузунга культураның кежиктери тарадыр чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Б. БАДЫ-САГАН, РСФСР-ниң адырлыг ачкы.

ЭРТЕМДЕНГЕ ЧЕТТИРДИВИС

1930 чылда Тывага үжүктү чогаалды кылган, бижики сыйыраагына чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Б. БАДЫ-САГАН, РСФСР-ниң адырлыг ачкы.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Б. БАДЫ-САГАН, РСФСР-ниң адырлыг ачкы.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Б. БАДЫ-САГАН, РСФСР-ниң адырлыг ачкы.

УЛУГ БАЗЫМ

1930 чылдың ноябрь 28-те Тыва Арат Республиканың чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Совет эрге-чагырганы чылдарында Тывага бүтү-үнүшкүн ортукма өөрчүткөнү туралар. Өөрчүткөнү материалдык базаны быжыгы турар. ЧУРУКТА: Тоюнуң Тоора-Хем школаларында орус дыл, литература кабинетинде кичээл чорутуу.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Совет эрге-чагырганы чылдарында Тывага бүтү-үнүшкүн ортукма өөрчүткөнү туралар. Өөрчүткөнү материалдык базаны быжыгы турар. ЧУРУКТА: Тоюнуң Тоора-Хем школаларында орус дыл, литература кабинетинде кичээл чорутуу.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Совет эрге-чагырганы чылдарында Тывага бүтү-үнүшкүн ортукма өөрчүткөнү туралар. Өөрчүткөнү материалдык базаны быжыгы турар. ЧУРУКТА: Тоюнуң Тоора-Хем школаларында орус дыл, литература кабинетинде кичээл чорутуу.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

СОНУРГАЛДЫ ОТТУРГАН

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

НЕПТЕРЕДИКЧИЛЕРНИҢ БИР ЭЭЗИ

Өвөс ыңчан Сөөк-Чер ден чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

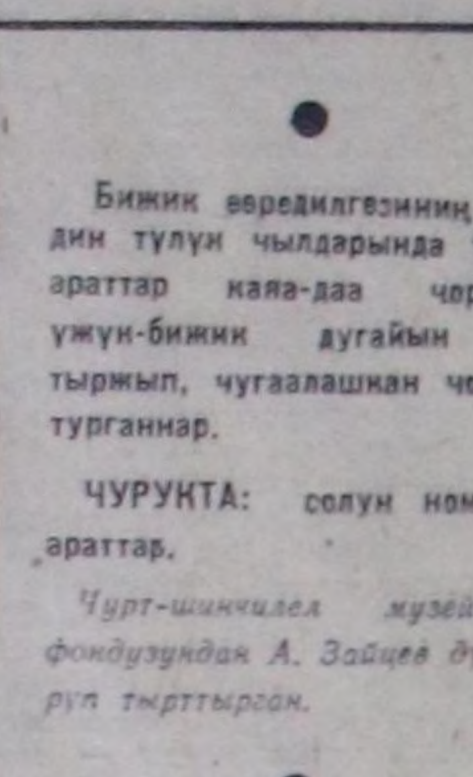
Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

Чурут-шынчилел музейинин фондусунда А. Запцев дүжүрүп турганын.

Чурут-шынчилел музейинин фондусунда А. Запцев дүжүрүп турганын.

Чурут-шынчилел музейинин фондусунда А. Запцев дүжүрүп турганын.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

С. САРЫГ-ООЛ, Тываның улуусун чогаалчы.

ТЫВА БИЖИКИ ХАЙЫРЛАЛЫ

Отка, суга, элим аргаа, Оран талын-агар аргаа, Ижер чечкен үстүм өргү, Ишти-хоңку согел.

Тыва бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса. Бижики үндүлүттүгү-генде адыр чыл болган чыгыш-ла ууш өвөс хууса.

ажыалат турар. Баш-
барыстарга таражы-
ны өртүп турар — го-
салындан на ортуму-
30-35 сантиметр тара-
жы турар. Пахта, комсо-
луктери дүжүт кы-
калгагалалын контроль-
ган.

НРАСНОДАР. Тара-
жуу тураттарыны рас-
хайныкы муруну райо-
на массалы ажал ап к-
ден. Крым. Айык, к-
болжаш өске-за район-
ныч чөч ажалдагыла-
руенин хулаа ала-
пуктурдында 10 му-
на богаан чочка-та-
чидер. Крым б-
Алгий комбайн-
сервалар кылы унду-
чө кыркын.

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫЦНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ундэзилэнчизим Б. И. 1980-аад хойш
нийц ажилдаар Ону «Прогноз»-ын
болгаш «Эдисон» сөвөөг
парлап үндүргэн, очуу-
сөөт авторлаар ныйган.

О. НАРАСЕВТУН фот.
СЭТА-ны фотехронийн

САЛЧАК ТОКА

ТЫВА БИЖИК

(Чаа Тыва деп номдан)

Тыва бижикти чогаалдыр дугайында намын Топ Хоразын бугу чуртка кийгирини чон уугу өөрүшкү-биле хүлээп алган. Кожуун бүрүзүнү араттары, эки млыгын аныктар, хөрөжөннөр уугу хуралдык оло докталаан күсседир, Тывага эртем-соолук херээн келүүнү, төрөн дымнык кырынга бижик үжүкү чогаалдыр деп хайнып үнгөн. Чайык төп эртенге соонда черин чара теп үнгөн тештер шыкын, культура революцияны сууру — тыва бижик база-ла боттанып эгездиз...

Чаа бижик чогаалдырнын херээн башкаар комиссияны кижигиринерге Бак-Көк, Шагдыр-Сүрүн, Седяи-оол, Далайдай суларын томуйлаан. Оларнын аразынга бо олурулганын бижикчинин база-ла кыргын. Топ Хоразын ботулалдаа, комиссиянын иштинде-лаа шуут тыва бижикти чогаалдыр бе, чогаалтпас бе, азы өске бижикти алыр бе дээр дутайында маргалаалар дораан-на хып үнгөн. Моол бижикти бие-ба-ча билерлер—Далайдай, Хөкпек, Элбек-оол сулар ажыны-биле өвс-дос болза, опут аргалар-биле «Тамгит» ному көрө кавдыгыл, «Илалдан» тургай алыр келгеняле моол бижикти таарыштырза калдыгы суг-суг деп, мырынай төлөвүлде-лаа кылп эгездиз. Чаа бижиктин сураан дыкпал азын, араттар олу эч чырык хүн, аск-кек кылдыр сапал алган, оон чогаалтын иштетерин четкипейн мэлт эгездиз—ол уду чымдыра дүжү, алаа чорда сазгыч апарган турган.

«Биске тыва бижикти чогаалтын бээрине эртемниг дугайын көргүрүмн ССР-ни Коммунист намын Топ Хоразын динедиз» деп, ТАРН Топ Хоразын дилер бижикти кыргын.

1930 чылдың алды айны эгез. Бижик комиссияны шагда-ла чыгып алган, сазын-парда үжүк дүрүлгез, кым кижэ «а», «с» дүрүлгез, кым кижэ ол дүрүлгез дүжүрүп угулаалар олурулаан.

—Эргим эштер! ССР-ни Коммунист намын Топ Хоразын да-дума чурум-дузалаан-азын азын-биле тыва бижикти чогаалдырла боттуг дугайын бээрин амыралдык хүлээп алган-дыр. Амыралдык-хай эртемниг кижилерин Эртемниг акадминистрация динч-чорутуу бээр-биле оло докталаан үндүрүлгез—деп коңугу-ла өөрүнүн ижердин, бижик комиссияныг динч-чорутуу.

—Хаа, коңугу-ла байырап-чур-дыр, ам-на амыралдык-дичкеп, чымдардыр алыш-чак-кап, Шагдыр Сүрүн биле Седяи-оол ийн өөрүнүндө бергирин алган мөгелер дег хүрешкен олурлар.

—Тыва бижикти чогаалдыр, ССР-ни мурунда бижик чок турган, ам бодуун төрөн дымнык бижик чогаал-кылап алган, чамдык улустары бар болгай, оларнын үлгерин алыр болза чогаал—деп, эр-терик бирээни санадан келди.

—Депшигелер, дузалык-ла болур болза кымнын кандыг-даа саналын комиссияга өөр-нөп көр апар бис. Ычангыш санал кыргын турар кижилер аас кырында өвс, херек кырында бижимел төлөвүлгүн кыргып келгилер, эштер—дээш, ылай-бээр көрүп тур мей.

—Чамдыкта болган болза бижимел саналын-даа кыргып-ле келер боор-дур. Чыгээ, Чаа-данын Устун хүрээниг камбызы бо дугайында база-ла «санал» эгелетке—дээш, Бак-Көк бижик сыйбааш, ылай-бээр көрүп турал калды.

—Ол кандыг кызылгы мыдыг санал апарар?

—Хө-хөк чүве болгай аан. «Тыванын чаа бижикни чогаалдыр, тангит номдан оспак-сыраар чорук болза, азы-бухтарын саналдары-дыр, ову шаран шажынын камгалак-чылар хажан-лаа дегиске бис»—дээш, кайнаар чүве хал чоруй барган дивелге.

—Ындыг саналдарын алаа чүве деп болбас. Ол болза ку-вскаалты херекке эрг кар-тык дугайындан эртемниг-нин бирээш-дыр. Тыванын төрөн дымнык бижикни чогаал-дын, алаа араттарын өөредир чорук—шаран шажыны, фе-одаль-теократтарга өлүмүг со-гуушкун болур деп чүвени бил-гез, азы-буру илеттерини «сагыш човай» бергени—ол дээр, дегискеден бир азы хевир болур өвсепс. Ону чер-ле утуп болбас ужуруг, эш-тер!—деп калдым.

—Шак-ла мыдыг. Шым шү-мү ол—деп, комиссияныг кижигиринер чангыс аай сана-дыг болган.

«ССР-ни лам, чаааанын чорутканы эртемнигтер чедип келер чыгаан, пароход мыды кажан-на динчыл кээр бол-ду»—дээш болалдыг хем кы-дымга башып чор мей.

Хүн дал дүш. Алды айны изик чалынгын хушери чо-шунду олурар. Ондум бажы-ла, Дегээ кырында кезек чаа калкып, хүнээркек калкты. Болдыр-Далай алдын чедип кожааланып, культура револю-циянын хөгжүлгезин элчи чарлаан шыкаш кесту берди.

—Бистин Тывага бөгүн ийн өөрүшкүгү байыр бооп турар-дыр. Бир дугайында, пароход деп суг хемези Кызылга чедип кээ турар, ийн дугайында, тыва бижик чогаалдырда дузалар эртемнигтер база келген, магалык-ла-дыр ам, алаа чүд дээр олу!—дээш, Седяи-оол.

оол демг-ле чан-биле база-ла Шагдыр-Сүрүнүн эртемниг сөгирин алган, кезек бөөд-дүлгөш, дүж дымт каан шо-дой шыкаш, тургузу шанчыл калды.

—Че, келди, келди-ле!—дич-кек өөрүшкүгү үнер шоонай-ны-ла берди. Бис хемини куду азын хараны бердизис. «Улуг-Хем» деп пароходтун бажында аскан ала тугу агымны куду азын хөбөнүз чоктап олур. «Улуг-Хем» Кызылдын ортаа үезинге келгеш, коңугу чоон кыйгызы-биле база катан шаа-шөй аарак хөөлөдү элп каар-га, Дегээ-лаа чангылан, Хем-Белдирини кырында ка-жан-даа чайлап көрбөз ир-жым дораан-на чиде чоон бер-тен шыкаш болду.

Пароходтун үнер чаа са-алдыг—олуручкун эрик кы-рыне сөгүл-ле үнү. Ол хөй чоонун аразында Улуг черин чорутканын дилеп, ылай-бээр шып-ракайдыр хара-ны-ла тур бис.

Танит тыртпал калдым: Ле-онид Дмитриевич Покровский далайтын сүгөй, ала челер чыгы, чаа кыры-биле эгиз-недир басышкан, эркенге үнө чүгүрүп келген дораан-на, мези чанымга чоошунду олур:

—Экин! Экин, эш Тока! Чаа калдыг тур силер!—деп хол-дарын аажок-ла селгезе тур.

Москвага өөрүнүг турган-ны, тываларын эртем-билин дээш Леонид Дмитриевичин кызыл дузалы турганын са-ктып каан, мейли-мунду-лаа айтырар чай чок, кижинин чагында бары чаа-ла ош-кадым. Мези мойундан чаа-ла кускаптан алган, бодуңе мик чышпыр тыртп кээп, чаа-ваамдан чыгып-биле ошкы-лап калды. Оон кандыг бир өв-с чүве сакты хонуп каан шыкаш:

—Ой, өршөп көрүрүм, та-ныжыл көр, кады келген эш-өрүм Александр Пальмбах, Хамит Сейфулин—деп каш кы-жын аттарын, фамилияларын адыш, холдары-биле айтып таныштырды.

—Бо башкыларын таныр, таныр. Москвага тура-ла таныжар улус болгай бис, бистин башкыларымыс—дич-кеп кижэ бүрүзү-биле хол тутуп мейлигиз, орук-суур келгенин, ол бодуун кадыны айтырп, кезек хөрөжип тур мей.

Ол-ла пароход-биле: эчи-лер, башкылар, көдө ажы-агыйнык болгаш улугтур, ту-дунук тускай эртемнигтер дээш база-ла хөй эштер кел-галээ.

Ол хүн Кызылдын кыры онза чаагай турган. Чайт хүн өчүп шуут-ла дундүлгөдө-биле кылап турал, өг нити карак-кайи хире таптыг чырык көс-түр пийк, ол-ла олган.

Алтай черге, Барнаул хоорайга, «Социалистг Сибирь» деп V зона делегелге чоотка чаа болуп өрткен. Сибирини культура амыралдынга ол дээрге улуз болушкун богаан. Алаа 550 авторууд 2180 хире ажылдары дегелеттинген. Хаа кайгымык болушкунга хаа-маарыгын Тыва АССР-ниг Чурукчулар эвлектинин баш-таар черини дарагзы И. Ч. Салчактан бистин корреспон-дентини интервю алган.

—Чогум кайып-кайып чо-гаалдыг организациалар ки-ришкенин, а Тывада чеме аарат, чеме ажил киргенин, Иван Чамыевич?

—«Социалистг Сибирь» деп зона делегелде дөрт чыл бо-ган-ла бир катан болуп турар. Алаа бо узаала Барнаулдун, Иркутскин, Красноярскин, Кемеровон, Новосибирскин, Иркутскин, Томскин болгаш Кызылдын чогаал-ны организациалар киришкен. Бистин дөртөн ады авторуун 138 хире ажылдары кирген. Ол хире улуз делегелге мыча амылды шилп кыргыны бис-ле улуз өөрүшкү, улуз шыл-галда болган. Бо делегелге бо-лур мурунда каш чыл бурун-га Тывага РСФСР-ниг ал-дарыг чурукчуу А. Алексеев баштаан чурукчулар чораз. Олар делегелге бистин бөжөк-келини көргөн, чон-ра-дан чүве чазар уран-шеер мастерлерин ажылдарын азын кажы «Социалистг Си-бирь» деп делегелге кириш-тирини саналаанар.

Ук делегелге крайгуском-нук дарагыныг бирг орака-чызы, «Социалистг Сибирь» зона делегелестин оргкомите-динин дарагы В. Христенов сөс алган ажыткан. Каш хире дугурунда көрүктүлөр оон үсүлбөз. Олар боттарынын үсүлдерин тускай дептерлер-ге бижип турганар. Тонгуну-ла бир хүн теоретиктиг кон-ференция өрткен. Алаа ат-су-рагалык-ла, анык-лаа чурук-чулар ажык чүзэ кылтып, бот-тарынын арга-дуржулганын со-лушканар.

—Бистин уран-шеер мас-терлерини болгаш чурук-чуларынын кымырнын ажылдарын эки деп үлөд-диз?

—Бисте ол талам-биле байдал эки, Хоочун салгалык соонда аныктарын саны өзүп турар. Х. Тойбу-Хаанын, Б. Байындын, С. Көсөддин уруллары база-ла адалардын изин адырп, ус-шеерлер бол-луп өзүп олар. Оларнын ажал-дары делегелгелерге кыргып турар өөрүштүг. Олар алаа улам хөй-агт кыргып, билгес-мергелжин байдып турар. Иагелалг аныктарын чурук-чулар эвлектинин кижигирин-ге саналдан кыргыны көрүп турар бис. Ычангыш бистин хүрээликенис ам-даа өөр дээринег бузурар мей.

«Социалистг Сибирь» деп бонин зона делегелге биске өөрүштүг улуз шылгалда болган. Тыванын чурукчулар эвлектин, культура министр-ствозун илелетип, организаци-алг кыргыны дээш «Соци-алистг Сибирь» делегелгени оргкомитет динчылан бол-ган тураскалдыг медалдар-биле тангаш. Алаа улам со-рук кирген, ам ноябрьда Мос-квага ажыттылар «Совет Рос-сия VI» деп делегелге кир-жир дээш Тыванын чурукчу-ларын, ус-шеер мастерлерин эреш шуудур ажылал турар.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

«ОЛИМПИЙЖИ ЧЕЧЕКТИ»

БОЛГАРИЯ УТКААН

таваргы алды дозук чорук турар. Ову 700 спортчулар—маньяр, айт мунар, чада-терелг кижилер тулуп ал-ган эргиртер. Болгарияга нияттан-биле 935 километрин эртер.

Бургуу Заалаандын чуртун таварты (170 километрин) дугаар факел тузукчуларын улуз соруктуг, өөрүшкүгү уткуп, үдөп келген. Соолгу тукушунуларын бирээш Грециянын ийги улуз хоорай Салоникке болган. Александр Македонскийн тураскал чанымга чурумалдыг чараш хем эртинге манифес-тацияга 10 муу ажил ижи чыгылган. Ол байырагда чүве чугаалаан Согу Грециянын херектерини талам-биле министр Николай Мартас

АРМЕНИЯГА ДЫШТАНЫНАР

Чараш бойдуз, национал тудугуз хаас тураскаалдары Арменияго хөй саныг туристерни келдирип турар. Республиканын туризм болгаш экскурсиялар хөй-биле чөвүлди аалчыларга ийиз-бүрү маршруттарын саналаан турар. Бо чымын нияттан-биле малаа 700 муу ажил туристер богаан ийн миллион ажил экскурсиялар келер.

Аян-чорук үзине олар төгү-архитектура тураскаалдары-биле танжар, республиканын хоорайларын болгаш кыла суурларын чаа тудугларын көөр, Севан хөдө болган Ар-менияны адаларган өске-даа чараш черлеринге баарлар.

ЧУРУКТА: Севан хөдүгү эртинде сулго доктар чөр чан-нында туристер.

Э. ГАБРЕЛИЯНЫН фотоу. СЭТА-нын фотохронказы.

ЭКИ ОЮН—ЭМ-ТАН

«Чедер» курорт чүгө Тыванын өвс, бүгү Совет Эм-пелинин улустарын эмне-нир чөри. А аарыг улусна дыш, оюн-тоглаа эргемок чу-гула, чамдыкта эм-тадан-даа артын.

Мен ук курортка эмнегеш, чаа келдим. Магалык-ла чер-дир. Чамгыс-ла багай чүвези

Ч. САТ. Кызыл хөөрөй.

ШЫНГЫ ШЫЛГАЛДА

Сонуургактарга

ЭЦААР

Делегелгени бүгү чурттары-нын профессионал бөксө-бразынын аразында эи-не ууш болган эи-не аар кижэ—ру-мын Г. Миту 1914 чылда төрүтүнгөн. Оон 1935 чылда дурту 2 метр 23 сантиметр, дегизин 149 килограмм тур-ган.

СОГУННУҢ

ЫРАКШЫЛЫ

Согунну чүу хире ирарды алды болура? Бут-биле адар ча-биле ону америка Г. Дрейк 1970 чылдың октябрьда 1701 метр 88 сантиметр ирарды ат-кан. Оон хол чаа-биле аткан согуну 1967 чылда 782 метр 90 сантиметр иракка барып дүшкен.

Олимпийжиги отту Козанин чурттакчылар-биле кады ма-наа уткуп ал, ас-кежиктиг болдуру—деп, сепкейи ту-дунуң чатаалыгы. Иаа чурттуг Владимир Костюков чугаалаан.—Тудукчулар суу-ру хоорай дашында турар чүве, Ылаа баскетбол, волей-бол шөлдери, футбол ойнаар чер бар. Күниенин кыжын ажалдан хүнээр-ле спорт дугайын утас-тыр бис. Ол эстафетанын кезирини муру-ну чарында ол болушкуну-га тураскаалган волейбол, теннис маргалааларын түнелгиз үндүрүлүс. Олим-пийжиги эгездерин четки-пейн манат тур бис. Олим-пийжиги Москвадан дачылды-галарын шуптузун көөрүп кылдар боор бис.

Совет специалистерге олим-пийжиги болган ол хүн Олим-пиада олу үдөп чорууларын аразында кыргып турар ийн дачыр олимпийжиги чемпи-он Борис Лягушин-биле ужурамында-биле доозуган.

Күзээнин чедер, сураанын тывар

—Төрөн черинисе үжүк-бижик чаа-ла дөштөр турал, сөс хартыг турган мей-деп, Александра Самбаева сап-таш олурду.—Чоорту бижик коммунитар кылдыр өөрөн берген мей. Бистин Чөөн-Хемчик кожунуңу арат чоу бижик өөредилгелге база коңугу идеебиле турганар. Нарангы бодуңу чоруктан чүтүнар, кижилерге ол хире улуз салдарыг турган-дыр.

Доржу Бижик-Хөөвич биле Александра Самбаева Мон-гуштар өг-бүлө тууду чурт-таалдан бээр хөй чылдар эрте берген. Уш оолдун үш кыс-тын ада-пези апарганар. Боттары бижикке беш клас-седар билигил, оон ылай уламчыл өөрөнмөйи бар-ганлар, чүд дээр урулгар-ны азырап өстүрүп чугула апарган. Монгуштарын өг-бүлөзи ам Кызыл райоңун «Тилелге» совхозта Бока-Судакта чайлап, ирт малдан турар. Күрүлгөсө сазар ма-дын семиритгез дээш карак-кылап амылдан турар угуе болду.

«Тилелге» совхозна чедип келген малчына-ла он ажил чыл эрте берген. Азын-ла дээш чүгө мактадып кел-генер. Доржу Монгуш ам СЭНК Кызыл райоңунун кижигуу, анык малчынар-нык дачынчызы, совхозта алдар-хүндүлүгүнүн бирээ-

ал. —Уруг-дарымысты эртем-биллиг кижилер кылдыр өстүрүп-кыжандыр дээш кы-зылп чоруту бис—деп, хө-рөжөн малчып чугаалап ту-рар.—Өөрөлгө чедип алы-рынга бүгү-ле оруктар азын, магалык үе шыканыл. Кү-зээнин чедер, сураанын ты-вар.

Ийе, шынап-ла мыдыг. Александра Самбаева чге чугаалап олурар-дыр. Өөр-нөп эргени, хүзээнин саугаар профессия шилп алырын ССР-н Конституцияда ма-галылаан. Оон бадтыкы кылдыр Монгуштарын өг-бү-лөзине байдалды көрөзүн-дир. Өскөктерин-биле дөмөй бөдүрүп өг-бүлөзүлүн бирээ-ли. Ада-не Тывада эрте-буртуу профессионалныг бижирээп—малчынын мөргө-жилп саугаар амылдан то-руур. Олар ук амылга бер-диген, алаа ыдак. Оларнын ажилы—ас-кежик, алдары апарган.

Улуг огу Алексей меха-низил үчүлгөзүн докталап, тракторист амылдан кел-ген, ам чолачылап турар. Бески классты докталап-ла, улаштыр өөрөнп кирген. Та-раакынын бөдөй адым ол үлөп билер. Ийги кызы—Валентина Монгуш. Уран чүгө хандыкчылыг кижэ болган. Шагда алаа клуб-даа амылдан чорал, демир-хомусна-даа ойгалгылар тур-

ган. Ол база салдарыг бол-ганы чадалас. Валентина Доржуева Кызылдын уран чүд үчүлгөзүн докталап. Көдөз Кызура бажыныга амылдан турган. Ам Кур чер ортунаа школамын амыр, музыка башкылы бер-ген. Келер үенин салгычты-лар бүгү таламдыг билигил хамааттар кылдыр өөрү-жүрүлүг. Ыры, музыканын эстетиктиг салдары коңуг улуз. Валентинанын соон-дай бө өг-бүлөзүн урула-рында уран чүд-биле са-лым-чолун холбаштырганар тыттып мейлигиз.

Монгуш Монте-Байыр Ми-пунскайге үчүлгө доктан-кан. Урер хөгжүм талам-би-ле «специалист». Ол ам Кур черини уруларын музыка школазын директору. Оон кызы Майя Монгуш база-ла Милуновскте өөрөнп докт-кап, бо-ла музыка школа-да таппы башкылап турар. Кур черини музыка шко-ламын хөй урулар өөрөнп турар. Тараакыларын, мал-чынарнын ажы-толү музыка уран чүдүлүн чакыттырылче бажыларын кылмы турары хөгжүлгөзүн херекчил.

Монгуштарын база бир кызы Любовь Доржуева зо-номист мергелкил шилп алган. Кызылда амылдан тур-ган. Александра Самбаева-нын кыстарын хеймри—Зояны база-ла Валентина, Монте-Байыр суларын ийи

истэн. Кызылдын уран чүд үчүлгөзүн докталап. Ам Бай-Хаактын райоңун Куль-тура бажыныга Методист амылдан берген. Оон мергө-жил—дирижер-хороник.

Хеймр огу Радик он беш хартыг, сески класска өөр-нөп. Ол база-ла Кур черини музыка школамында өөрөнп турар. Аны-утбаларынын азын истен музыкант-даа бо-лур чадалас.

Александра Самбаева ажы-талуңу салым-чолу дээш ке-зээле сатып салып олурар. Урулгары колдуңда улуз ки-жилер апарган тускай эртем-билг база чедип алгызганар. Урулгары ала-незинин өөрүш-күзү, чоргалары. Пенсияге үнө-ле сөс чыл чедип тур-даа, азынын ишти Доржу Бижик-Хөөвич-биле кады ам-даа хөй малдышкан.

—Пенсия—челси алы-рубын, амылдан ил турар а-ша-шаналымыс чечир, күрү-нөзиге, коңугу бараан боор-га, хүндүлүг-дур.

Малчынарнын чурттал, ажылдарын таарымчалыг байдал тургустунган. Хам-лыгды кыштаанда үш өөрөз бажыны бар. Чайы көжө-дү-жерде эпти өг база бар, ху-да машиналыг. Оларнын чурт-тал олураы культурут, арыг-шеер. Отун иштин көжөгелен-кан, шупту-ла түдүлүр турар чериле.

Б. ДИРЧИН.

ХУНДУЛУГ КЫЗЫЛЧЫЛАР

Хоорайны амырал ханды-рыгта комбинатынын иди-дарлар пезиде бүгү хевир-лерини идиетерин септен турар. Чамгыны 2 хонук дургу-зунда күсседир. Анык идиетти дүрген септеринин чангыны кылмы болур. Адрес: Титов кудумчуу, 17. Амылдар ша-гы: эртингиз 8 шактан 20.00 шакка чедир, дүштөк чам-сары 12 шактан 13 шакка че-дир.

Оон аныла хоорайнын дөрт черлеринде идиет дүрген сеп-тер черлер амылдан турар.

1. Рынок дөңсөөрүнде. Амылдар шагы—8.00 шактан 20.00 шакка чедир. Дүштөк чамсары 13 шактан 14.00 шак-ка чедир.

Дыштаныр хүнү—позеделик. 2. «Саян» универсам чангы-ла. Амылдар шагы 8.00 шактан 20.00 шакка чедир. Дүштөк чамсары 14.00 шак-тан 15.00 шакка чедир. Дыш-таныр хүнү—воскресенье. 3. «Восток» деп автобус док-таар чер чогуула. Амылдар шагы 8.00 шактан 20.00 шак-ка чедир. Дүштөк чамсары 12 шактан 13 шакка чедир. Дыштаныр хүнү—вторник. 4. Дөртүк микрорайонда «Универсал» магалы чангыла. Амылдар шагы 8.00 шактан 20.00 шакка чедир. Дүштөк чамсары 13.00 шактан 14.00 шакка чедир. Дыштаныр хүнү—понедельник.

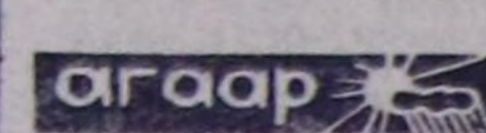
ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 27-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН 10.00 — «Учур, Информастыг программа», 10.40 — «Эртемниг динчылгыз», 11.05 — «Улустун чогаалдыгы», Телеайылдыр. 11.50 — «Хөгүгү старттар», 12.35—16.55 — Чамсар, 16.55 — «Б. Васильев Чогаалдарын амыралы-биле», 17.45 — «Мос-ква чогууга ужуражымын-нар».

КЫЗЫЛДАН 18.15 — «Анык деничи-лер», 18.45 — «Тыва неделя».

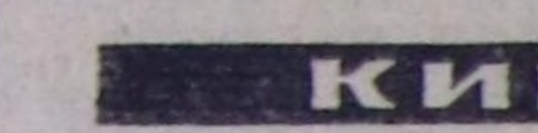
Информастыг программа, 19.00 — «Кыжурнал», 19.10 — «Чогаал болгаш үс», Дачылдыг, 19.40 — Теле-мөзөлөр, 19.55 — Чаралдар.

МОСКВАДАН 20.00 — «Чурук бүтүзүс»—хүн, 20.15 — Бөгүн дегелге, 20.30 — ССР Эвлектинин үе-герат Улуг театрынын балет артистерини концерти, 21.00 — ССР-ниг Дээди Советинин депутаттарынын чугузы, 21.15 — «Потемкин» броненосце матростарын тура халым-кынынын эгезинин 75 чы.

Кызылдын агаар станция-зын медээзи аугаар алырга, бөгүн республикага берген, алаар, чамдык тер-дөргө биче чаар. Муруну-барыны чүк уламыншы-нын халым дүрген секунд-ла 7—12 метр төдөр. Агаар-нын температурасы 19—24 градус чыгы болур.

Редаторнун оракачызы К. К. САТ.

ИЮНЬ 27-ДЕ «НАНАРЛА»: «Спорт дугайында балалар» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 21.20, «Бүгүн өг-бүлөзүн чажы-ды» 18.40 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Салым-чолуу беле» 15.00, «Бабурсага азымын херэ» чү» 10.00, «Вестякы төгүзү» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда. «ВОСТОК»: «Танымал ийн кижэ» (2 серия) 14.30, 17.20, 20.00 шактарда. «ЧАНГЫ»: «Чер кырында ис» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00